

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคสารสนเทศ (Information Age) ท่วงการไม่ว่าจะเป็นวงการธุรกิจ การเมือง การบริหาร หรือการศึกษา ล้วนแต่มีความต้องการใช้สารสนเทศ แม้มาส ชาวลิต (2532 : 1) กล่าวว่า ปัจจุบันนี้เป็นที่รับของกันทั่วโลกว่า สารสนเทศคือ ความรู้ ท้าวสาร และข้อมูลต่าง ๆ มีความสำคัญอย่างมากในการปฏิบัติงานและการตัดสินใจ สังคมที่เปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการไปอย่างไม่หยุดยั้ง เป็นสังคมของการติดต่อกันโดยทอคสารสนเทศต่าง ๆ หรือเรียกว่า Information Society (McGarry, 1983 : 100) ในชีวิตประจำวันทั่วๆไปทุกคนต้องใช้สารสนเทศในการทำกิจกรรมแทบทุกชนิดไม่ว่าในรูปแบบใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นการสื่อสาร แก้ปัญหา หรือตัดสินใจเพื่อวางแผนและจัดการ (สุนทร แก้วฉาย, 2532 : 166) จากการศึกษาที่สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างมากมาจนก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่าการทะลักทะลายนของสารสนเทศ (Information Explosion) ความชำนาญในการเรียกใช้สารสนเทศ (Information Handling Skills) จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อจะได้สารสนเทศที่เกี่ยวข้อง ถูกต้อง และทันต่อความต้องการและเวลา (จิรวรรณ ภัคคัสบุตร, 2529 : 54) เทคโนโลยีในคำนวณพิวเตอร์เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เกิดความรวดเร็วในการบริการสารสนเทศ รวมทั้งการบริหารสารสนเทศ (ครุณา สมบูรณ์กุล, 2529 : 28-29) เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology = IT) เข้ามามีบทบาทในการบริหารสารสนเทศ ช่วยในการจัดระบบสารสนเทศและอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงสารสนเทศที่ดีกว่า เช่น ช่วยให้สามารถจัดระบบอัตโนมัติเพื่อการจัดเก็บ เรียกใช้และประมวลผลสารสนเทศได้อย่างรวดเร็ว สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนส่งผลถึงผู้ที่ทำหน้าที่ให้บริการสารสนเทศนั่นก็คือ บรรณารักษ์หรือนักสารสนเทศ

บรรณารักษ์ นับเป็นวิชาชีพหนึ่งที่จะต้องเคลื่อนไหวให้ทันกับโลกปัจจุบันที่มีการเพิ่มของสารสนเทศขึ้นมากมาย จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทไปสู่การเป็นนักสารสนเทศ ควรต้องมีความรอบรู้ในเรื่องคอมพิวเตอร์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทำให้การบริการสารสนเทศมีประสิทธิภาพยิ่งกว่าเดิม ในอนาคตบรรณารักษ์หรือนักสารสนเทศควรมีบทบาทในฐานะเป็นตัวกลาง เป็นผู้สื่อความหมาย นำสารสนเทศจากห้องสมุดไปสู่ผู้ใช้หรือผู้รับ และเป็นสื่อ นำเอาความคิดของผู้ใช้มาป้อนกลับแก่ห้องสมุด/ศูนย์สารสนเทศ เพื่อนำมาปรับปรุงบริการสารสนเทศ และต้องมีความรู้พื้นฐานทางด้านวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ความชำนาญชำนาญในการใช้ความรู้ เทคนิคและวิธีการที่ได้ศึกษามาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงาน มีความเชื่อมั่นในตนเอง และทัศนคติที่ดี รวมทั้งความยืดหยุ่น ประนีประนอม

ความมีไหวพริบ มนุษยสัมพันธ์ และความเป็นผู้นำที่พร้อมจะดูแลควบคุมการปฏิบัติงานในระดับวิชาชีพ (จิรวรรณ ภักดีบุตร, 2529 : 53-54)

ระบบการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งที่สนับสนุนให้มนุษย์ได้พัฒนาตัวเองให้คุ้นเคยกับสิ่งที่จะนำไปปฏิบัติ สาระสำคัญของจัดการศึกษาก็คือ การพัฒนามนุษย์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลักของประเทศ ความสำเร็จของการจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับการจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ให้ทำหน้าที่อย่างเหมาะสมและประสานสอดคล้องกัน ระบบจัดการและบริหารหลักสูตรเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญ ประกอบด้วยกิจกรรมย่อยประสานการพัฒนาหลักสูตร การปรับแต่งเนื้อหาวิชาให้ทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของความรู้ (พจน์ สะเพียรชัย, 2534 : 1-4)

หลักสูตร นับเป็นหัวใจของการศึกษา สุมิตร คุณานกร (2518 : 2) กล่าวถึงหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรคือโครงการให้การศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดไว้ ในการพัฒนาหลักสูตรควรมีการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงวิทยาการใหม่ ๆ ที่จำเป็นในวิทยาการที่ศึกษา (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530 : 88) ราชวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรมีความมุ่งหวังให้นักศึกษาสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับลักษณะของปัญหา ตลอดจนความต้องการของสังคมที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นเพราะหลักสูตรที่ดีจะต้องมีลักษณะที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม ความต้องการของผู้เรียน เหมาะกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศและให้ทันกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีคุณธรรมและเจตคติที่ดีในการทำงานโดยพัฒนาครู อาจารย์ เนื้อหาสาระ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2529 : 31) มีลักษณะยืดหยุ่นได้และสามารถนำไปใช้ได้อย่างสะดวก (เบญจวรรณ อภิจักรกุล นางลักษณีย์ รัญญะวานิช และวรรณวิภา ปสันธนาทร, 2529 : 1-2) ดังที่ สุบิน ปิ่นขันธ์ (2529) ได้กล่าวว่า หลักสูตรอุดมศึกษาจัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในกระบวนการผลิตบัณฑิต หลักสูตรเป็นเหมือนทิศทางของแหล่งวิทยาการที่ผู้สอนประสงค์อยากทำให้ผู้เรียนได้มีความรู้ มีทักษะและมีทัศนคติที่พึงประสงค์ การจัดทำข้อเรื่องต่าง ๆ ที่มีในหลักสูตรนั้นทำให้มองเห็นภาพของผู้ที่เข้ามาเรียนและผู้ที่จะออกไปรับใช้สังคม มีความชัดเจนขึ้นทั้งในความรู้และการปฏิบัติ

การศึกษาวรรณารักษศาสตร์และสาหรณิเทศศาสตร์ในประเทศไทยนั้นได้มีการพัฒนาที่ก้าวหน้าพอสมควรแต่ความต้องการในการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพเป็นประโยชน์ต่อสังคมยังคงมีต่อไปไม่สิ้นสุด (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534 : ๒)

ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างมากมายทั้งในการผลิตวัสดุสารนิเทศ ความต้องการใช้กับ
พฤติกรรมการใช้ และพัฒนาการทางเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และโทรคมนาคม การเปลี่ยนแปลง
เหล่านี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งโครงสร้างของสถาบันการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์
และหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ได้ขยายขอบเขตเพิ่มวิชาที่เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ที่เรียกว่า
สารนิเทศศาสตร์ไว้ด้วย การจัดหลักสูตรในสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่น ๆ ซึ่งเป็นต้นแบบ
ในการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ของประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงโครง
สร้างของสถาบัน เช่น เปลี่ยนปรัชญาและวัตถุประสงค์ ตัวหลักสูตร กระทบวิชา ตลอดจน
ชื่อสถาบัน เพื่อสะท้อนถึงความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับยุคสมัย และสอดคล้อง
กับความต้องการใหม่ของสังคม (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534 : ข-ค)
แต่ก็มีบางสถาบันที่ต้องปิดตัวเองลง เนื่องจากอุปสรรคหลายประการ เช่น การขาดการศึกษา
อบรมบุคลากรในระบบอย่างต่อเนื่อง ขาดการวางแผนเพื่อรับการเปลี่ยนแปลงไว้ล่วงหน้า และ
หลักสูตรไม่สนองความต้องการของผู้เรียน (อุมวดี โภศล และสุนทร แก้วลาส, 2534 :
1-19)

ประสิทธิผลของหลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์จะต้องให้นักศึกษาสามารถที่จะ
พัฒนาเองให้ทันกับความเคลื่อนไหวด้านต่าง ๆ ได้ทุกสถานการณ์ สามารถที่จะแก้ปัญหาและ
ใช้ทักษะต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรควรจะมีอย่างสม่ำเสมอ
เพื่อให้ทันกับความเปลี่ยนแปลง ความต้องการและปฏิบัติงานในวิชาชีพ ซึ่งได้แก่ความรู้ใน
สาขาต่าง ๆ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ (Vondran, 1990 : 35) หลักสูตรในปัจจุบันต้องการ
ที่จะให้บรรณารักษ์มีความสามารถในการเป็นสื่อกลางให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงเอกสาร หลักสูตร
สำหรับบุคคลที่กำลังจะมีหน้าที่ในการจัดเก็บ เผยแพร่ และจัดการกับสารนิเทศทั้งหลายจะต้อง
คำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ และนักวางแผนหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงอนาคตด้วย
(McGarry, 1983 : 101)

หลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ของไทยก็ได้มีการปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรพร้อมกับ
เปลี่ยนชื่อหลักสูตรวิชาเอกบรรณารักษศาสตร์เป็นหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศ-
ศาสตร์ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534 : ค) เช่น ในระดับปริญญาตรี
มหาวิทยาลัยขอนแก่นปรับปรุงหลักสูตรใหม่จากชื่อหลักสูตรสาขาบรรณารักษศาสตร์ เป็นชื่อ
หลักสูตรสาขาบรรณารักษศาสตร์และสนเทศศาสตร์ เริ่มใช้หลักสูตรนี้ในปีการศึกษา 2530
(มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532) เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงอีกครั้งเป็นสาขาบรรณารักษศาสตร์
และสารนิเทศศาสตร์ เริ่มใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2532 โดยมีเหตุผลที่ปรับปรุงคือ ให้
สอดคล้องกับการอนุมัติของคณะรัฐมนตรีที่เปลี่ยนชื่อบรรณารักษศาสตร์เป็นบรรณารักษศาสตร์
และสารนิเทศศาสตร์ (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิทยาเขตปัตตานี ก็ได้ปรับปรุงหลักสูตร เปลี่ยนชื่อหลักสูตรใหม่เป็น บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ เริ่มเปิดสอนในปีการศึกษา 2533 (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2533)

ยังมีอีกหลายสถาบันที่เปิดสอนสาขาบรรณารักษศาสตร์ที่ได้เปลี่ยนชื่อหลักสูตรร่วมกับสารนิเทศศาสตร์ ทั้งนี้แต่ละสถาบันมุ่งหวังที่จะผลิตบัณฑิตทางวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ที่มีความรู้ความสามารถประกอบอาชีพอิสระ และประกอบวิชาชีพในธุรกิจเอกชนได้มากขึ้น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชได้เปิดหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (สารนิเทศศาสตร์) ในปี พ.ศ. 2530 เป็นหลักสูตรปริญญาต่อเนื่อง (2 ปี) เปิดทำการสอน 2 วิชาเอก คือ วิชาเอกสารนิเทศทั่วไป กับวิชาเอกสารนิเทศสำนักงาน (ชุติมา สัจจานันท์, 2530 : 57-58) เป็นสถาบันศึกษาแห่งแรกของไทยที่เปิดสอนแขนงวิชาสารนิเทศศาสตร์

สำหรับในวิทยาลัยครู โดยสภาการฝึกหัดครูได้อนุมัติหลักสูตรศิลปศาสตรโพรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ เพื่อผลิตบรรณารักษ์และนักสารนิเทศ เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2531 (สุชุม เจริญทรัพย์, 2533 : 3-4 อ้างอิงมาจากกรมการฝึกหัดครู, 2531 : 77) นอกจากนี้ในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 7 ทบวงมหาวิทยาลัยได้ให้ความเห็นชอบให้ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้จัดตั้งเป็นคณะสารนิเทศศาสตร์ นับเป็นแห่งแรกในประเทศไทย (พจน์ สะเพียรชัย, 2534 : 4)

นอกจากการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรโดยการนำสารนิเทศศาสตร์เข้ามารวมกับบรรณารักษศาสตร์ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าและความทันสมัยในการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์แล้ว สถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องยังมีการจัดอบรมสัมมนาเกี่ยวกับการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์และ/หรือสารนิเทศศาสตร์ เช่น เมื่อปี พ.ศ. 2529 การสัมมนาเรื่อง แนวโน้มการผลิตบัณฑิตบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ จัดโดยภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2531 ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และฝ่ายอบรมวิทยาลัยครูสมเด็จพระเจ้าพระยาร่วมกับหน่วยศึกษานิเทศน์ กรมการฝึกหัดครูจัดอบรมสัมมนาเรื่อง สารนิเทศศาสตร์ หรือการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ความก้าวหน้าของการศึกษาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย ครั้งที่ 1 จัดโดยภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เมื่อเดือนเมษายน 2534 และทบวงมหาวิทยาลัยตระหนักในความสำคัญ ของทรัพยากรสารนิเทศและการจัดการใช้ทรัพยากรเหล่านี้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา โดยได้แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาวิชาการบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ขึ้น

เพื่อการพัฒนาการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ของประเทศ
(พจน์ สะเพียรชัย, 2534 : 4)

จะเห็นได้ว่าการศึกษาด้านบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ได้พัฒนา
และปรับปรุงหลักสูตรอยู่เสมอ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง
ในด้านบทบาทของห้องสมุด มีลักษณะการทำงานแบบระบบธุรกิจหรือกึ่งธุรกิจ มีการ
แข่งขันกันให้บริการสารนิเทศซึ่งจะต้องอาศัยบรรณารักษ์หรือนักสารนิเทศที่มีทั้งความรู้ ความ
ชำนาญ ความสามารถทั้งในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ และสาขา
วิชาอื่นอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นความรู้ในเทคโนโลยีสมัยใหม่ ภาษาต่างประเทศ
การวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การจัดการและการตลาด ซึ่งส่งผลให้สถาบันการศึกษาที่ผลิต
บัณฑิตจำเป็นต้องเปลี่ยนหลักสูตรการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด
แรงงานที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้ได้บรรณารักษ์หรือนักสารนิเทศที่มีบทบาทและหน้าที่สมกับเป็น
ผู้ให้บริการและนำการเปลี่ยนแปลงต่อไปได้อีกในอนาคต (สัทธยา สิริสุนนิมิต, 2533 :
38) และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแผนการศึกษาแห่งชาติที่มุ่งผลิตให้ผู้ที่จบการศึกษา
สามารถนำความรู้จากการศึกษาไปประกอบอาชีพได้อย่างมีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการ
ของสังคม ตลาดแรงงาน การประกอบอาชีพอิสระ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่ง
ชาติ, 2529 : 2) ซึ่งก็หมายความว่าสถาบันผลิตบรรณารักษ์ต้องตระหนักถึงหน้าที่ในการ
ผลิตบุคลากรรุ่นใหม่ให้ออกไปทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงหลักสูตรของตน
(สอองศรี พรสวรรค์, 2530 : 24)

ดังนั้นจึงเห็นว่าควรที่จะศึกษาถึงแนวโน้มของการจัดหลักสูตรวิชาบรรณารักษ-
ศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ระดับมหาบัณฑิต (ปริญญาโท) ในประเทศไทยในอนาคต
(10 ปีข้างหน้า) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาอนาคตสภาพของหลักสูตรสาขาบรรณารักษศาสตร์
และสารนิเทศศาสตร์ในการกำหนดหลักสูตรในด้านจุดมุ่งหมาย โครงสร้าง ราชวิชา และ
ผลกระทบที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของหลักสูตร โดยใช้เทคนิคเดลฟาย
(Delphi Technique) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยเป็นการคาดการณ์จากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ที่เกี่ยวข้องในวงการบรรณารักษ์ และการศึกษาด้านบรรณารักษศาสตร์
และสารนิเทศศาสตร์ เพราะสถานการณ์ดังกล่าวจะมีผลกระทบต่อผู้ประกอบวิชาชีพบรรณารักษ์
หรือนักสารนิเทศโดยตรง การดำเนินการของหลักสูตรก็ต้องมีความสอดคล้องเพื่อให้ผู้ที่ศึกษา
มีความสามารถที่จะนำความรู้ไปประกอบอาชีพ สามารถแก้ปัญหา ให้ตรงกับความต้องการของ
สังคมและสภาพแวดล้อมในอนาคตได้อย่างเหมาะสมและถูกต้องต่อไป

วัตถุประสงค์

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ

เพื่อศึกษาแนวโน้มของหลักสูตรสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ และผลกระทบที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ และสารนิเทศศาสตร์ ระดับมหาบัณฑิตในประเทศไทยใน 10 ปีข้างหน้าตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

ขอบเขตของการศึกษา

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาเฉพาะแนวโน้มของหลักสูตรสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ระดับมหาบัณฑิต (ปริญญาโท) ในประเทศไทยใน 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2544) เท่านั้น
2. แนวโน้มหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ระดับมหาบัณฑิตในประเทศไทยที่ศึกษาเป็นแนวโน้มเกี่ยวกับ
  - 2.1 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
  - 2.2 โครงสร้างของหลักสูตร
  - 2.3 ราชวิชาและขอบข่ายเนื้อหาวิชา
  - 2.4 ผลกระทบที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของหลักสูตร

ในการกำหนดแนวโน้มในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ในเวลา 10 ปีข้างหน้านั้น ผู้วิจัยได้แนวคิดจาก จุมพล พูลภัทรชีวิน (2530 : 36) ซึ่งแบ่งช่วงการทำนายหรือช่วงของการวางแผนออกเป็นส่วนใหญ่ ๆ คือ ในช่วงระยะ 5 ปี ซึ่งนักอนาคตนิยมถือว่าเป็นการทำนายระยะระยะสั้นที่ค่อนข้างจะกระทันหันไป ช่วงถัดมาคือประมาณ 5-10 หรือ 15 ปี ช่วงนี้เป็นช่วงที่นักอนาคตนิยมเรียกว่าการวางแผนระยะสั้น (Short Range Planning) เป็นการทำนายหรือการวางแผนระยะสั้นแต่ยาวกว่าระยะแรก อีกระยะหนึ่งก็คือช่วง 10-15 จนถึง 20-25 ปีเป็นระยะกลาง ซึ่งนักอนาคตนิยมส่วนใหญ่นิยมที่จะใช้ศึกษา เพราะผลจากการศึกษาระยะกลางนี้สามารถนำข้อมูลไปกำหนดนโยบาย การวางแผน การตัดสินใจ ตลอดจนวิถีการปฏิบัติที่เป็นจริง ผู้วิจัยเห็นว่าในระยะ 10 ปีไม่สั้นและยาวเกินไปพอจะเห็นผลได้ในคนรุ่นหนึ่ง ๆ และจากการศึกษาถึงงานวิจัยในการทำนายอนาคตไม่ว่าสาขาใดต่างก็

กำหนดช่วงเวลา 10 ปีข้างหน้า หรือบางครั้งผู้วิจัยใช้ชื่อในการศึกษาว่า แนวโน้มในทศวรรษหน้าซึ่งก็หมายถึงในช่วงระยะ 10 ปีเช่นกัน

สำหรับการทำนายอนาคต ผู้วิจัยใช้เทคนิคเดลฟาย ซึ่งเป็นวิธีการนำความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมาใช้อ่างมีระบบและมีแบบแผน หรือเป็นการค้น ขัดเกลาการตัดสินใจของกลุ่ม หรือกล่าวโดยสรุปเทคนิคเดลฟายเป็นกระบวนการหนึ่งของการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องราวในอนาคตที่กระจัดกระจายให้สอดคล้องกันอย่างมีระบบ ซึ่งจะนำไปตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และสามารถนำมาใช้กับการคาดการณ์การศึกษาสารนิเทศศาสตร์วิธีหนึ่ง (สุมุม เกลสทรีนส์, 2533 : 8) ในปัจจุบันเดลฟายเป็นเทคนิคการทำนายที่ได้รับความนิยมอย่างมากในเกือบทุกวงการ นอกจากเดลฟายเป็นเทคนิคการวิจัยและการคาดการณ์อนาคตแล้ว เดลฟายยังเป็นเทคนิคการสื่อสารระหว่างกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ช่วยให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนได้รับข่าวสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันโดยไม่มี การเผชิญหน้ากันโดยตรงเช่นเดียวกับการระดมสมอง (Brain Storming) หรือการประชุมกลุ่มแบบอื่น ๆ (ชุมพล พุทธิกรชวีน, 2530 : 24)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร

1.1 คุณสมบัติของประชากร

ประชากรที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ในการวิจัยครั้งนี้มีคุณสมบัติ ดังนี้

1.1.1 เป็นผู้บริหารสถาบันบริการสารนิเทศ ซึ่งจะเกี่ยวข้องโดยการควบคุมการปฏิบัติงานของบรรณารักษ์หรือนักสารนิเทศ

1.1.2 เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์

1.2 คุณวุฒิ ประสบการณ์ และผลงานของประชากร

ผู้เชี่ยวชาญทางวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ดังกล่าวจะต้องมีคุณวุฒิ ประสบการณ์และผลงาน ดังนี้

1.2.1 เป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาโทสาขาบรรณารักษศาสตร์และ/หรือสารนิเทศศาสตร์ และ

1.2.2 เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ และ/หรือสารนิเทศศาสตร์ ซึ่งมีประสบการณ์ในการทำงานไม่ต่ำกว่า 8 ปี หรือเป็นผู้บริหาร ห้องสมุดหรือสถาบันบริการสารนิเทศซึ่งมีประสบการณ์ในการทำงานรวมแล้วไม่ต่ำกว่า 8 ปี หรือ

1.2.3 เป็นผู้ที่มีผลงานทางวิชาการสาขาบรรณารักษศาสตร์และ/หรือสารนิเทศศาสตร์ ซึ่งมีคุณภาพดีและได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่มาแล้วต่อเนื่องกันในระยะเวลา 8 ปีหรือเคยเป็นคณะกรรมการในการพิจารณาหลักสูตรทางด้านบรรณารักษศาสตร์และ/หรือสารนิเทศศาสตร์

2. กลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญทางบรรณารักษศาสตร์และ/หรือสารนิเทศศาสตร์จำนวน 30 คน ประกอบด้วยผู้บริหารสถาบันบริการสารนิเทศจำนวน 10 คน อาจารย์มหาวิทยาลัย จำนวน 20 คน เพื่อตอบแบบสอบถามครั้งที่ 1 ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดให้แสดงความคิดเห็น อย่างอิสระเกี่ยวกับหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ของไทยใน 10 ปีข้างหน้า

กลุ่มที่ 2 ผู้เชี่ยวชาญทางวิชาบรรณารักษศาสตร์และ/หรือสารนิเทศศาสตร์ จำนวน 40 คน ประกอบด้วยผู้บริหารสถาบันบริการสารนิเทศจำนวน 10 คน อาจารย์มหาวิทยาลัยจำนวน 30 คน ซึ่งผู้เชี่ยวชาญส่วนหนึ่งจะเป็นผู้เชี่ยวชาญที่อยู่ในกลุ่มที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญกลุ่มที่ 2 นี้จะเป็นผู้ตอบแบบสอบถามครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 ตามลักษณะของการ วิจัยอนาคตด้วยเทคนิคเดลฟาย

ในการวิจัยด้วยเทคนิคเดลฟาย มีขั้นตอนใหญ่ ๆ ของเทคนิคการวิจัยแบบ เดลฟาย ก็คือ การกำหนดกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Panel Experts) ผู้วิจัยจะต้องหาวิธีและทำ การคัดเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถและความชำนาญในเรื่องที่จะศึกษา การเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเป็นเรื่องที่สำคัญมากที่สุดเรื่องหนึ่งในการวิจัยอนาคต (จุมพล พุทธิภักขิวัน, 2530 : 37) ทั้งนี้เพราะว่าผลการวิจัยจะออกมาดีถูกต้องเพียงใดนั้นก็อยู่ที่ผู้ เชี่ยวชาญเท่านั้น (เกษม บุญอ่อน, 2522 : 28) ทั้งนี้เพราะเรื่องของ การเปลี่ยนแปลง ของสังคมในอนาคตเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะสลับซับซ้อน มีความเป็นไปได้หลายรูปแบบ และมีความ เชื่อว่าผู้เชี่ยวชาญนั้นน่าจะเป็นกลุ่มบุคคลที่มองหรือคาดการณ์อนาคตได้ชัดเจน ถูกต้อง มากกว่าบุคคลทั่วไป ดังนั้นถ้าหากจุดมุ่งหมายของการศึกษาต้องการให้มีผลถึงการเปลี่ยนแปลง ก็จำเป็นที่จะต้องใช้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญในการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยได้แนวความคิดของ รุณพล พลภักตร์ชิวิน (2530 : 38) กล่าวว่า ถ้าหากผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะสรุปอ้างอิง ไปยังกลุ่มประชากรที่ศึกษาต้องทำตามขั้นตอนของสถิติ คือมีการสุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญโดยใช้ สถิติโดยตรงและกลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีจำนวนมากพอที่จะทำการสุ่ม (Random) แต่ในการวิจัย เรื่องที่ต้องเน้นผู้เชี่ยวชาญ และผู้เชี่ยวชาญมีจำนวนไม่มากนัก ในการเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จึงมีลักษณะเป็นแบบเจาะจงเลือก (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่ ไม่ได้ใช้ความน่าจะเป็น การเลือกกลุ่มตัวอย่างขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้วิจัยเอง (มานน จิตต์ภุษา, 2525 : 37) ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้บริหาร สถาบันบริการสารสนเทศแบบเจาะจงเลือก และเลือกผู้เชี่ยวชาญที่เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย ที่เกี่ยวข้องกับวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์โดยวิธีสุ่มอย่างง่าย

สำหรับจำนวนของกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยได้กำหนดผู้เชี่ยวชาญไว้ 2 กลุ่มดังที่ได้ กล่าวแล้ว ทั้งนี้เพราะปกติส่วนใหญ่จะเลือกจำนวนผู้เชี่ยวชาญประมาณ 20 กว่าคน ถึง 30 กว่าคน (รุณพล พลภักตร์ชิวิน, 2530 : 40) จากการศึกษาวิจัยของ แมคมิลแลน (Macmillan, 1971 อ้างถึงใน เกษม บุญอ่อน, 2522 : 27-28) พบว่าถ้าผู้เชี่ยวชาญ อย่างน้อย 17 คนขึ้นไปค่าความคลาดเคลื่อนจะมีน้อยมาก ผู้วิจัยเห็นว่าจำนวนผู้เชี่ยวชาญ ตามที่กำหนดทั้ง 2 กลุ่ม เหมาะสมในการเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสอบถามแนวโน้มนของหลักสูตร โดย ใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างโดยแบ่งแบบสอบถาม ออกเป็น 3 รอบ มีรายละเอียดดังนี้

3.1 แบบสอบถามแนวโน้มนในรอบที่ 1 ในการสร้างแบบสอบถาม แนวโน้มน ของหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามขึ้นจากผลการ ศึกษาหลักสูตร เกณฑ์การเปิดหลักสูตรระดับปริญญาโทของทบวงมหาวิทยาลัย วรรณกรรมที่ เกี่ยวข้องจากเอกสาร ตำรา รายงานการสัมมนาและการศึกษาวิจัย และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ทั้ง ในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ จำนวน 1 ชุด เป็นคำถามลักษณะปลายเปิด (Open - end Questions) ด้วยการใช้โอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย ของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตร (สัดส่วนการเรียนวิชาในหมวดต่าง ๆ วิชาโครงการ เรียน จำนวนหน่วยกิต และสัดส่วนวิทยานิพนธ์) ลักษณะเนื้อหาวิชา ราชวิชา และผลกระทบ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างตอบ

ตามความคิดเห็นอย่างอิสระ และนำคำตอบจากการตอบรอบที่ 1 มาสรุปรวบรวมเป็นข้อ
กระทงเป็นแบบสอบถามรอบที่ 2

3.2 แบบสอบถามรอบที่ 2 ผู้วิจัยรวบรวมความคิดเห็นที่ได้จากการ
ตอบแบบสอบถามแบบปลายเปิดรอบที่ 1 มาสร้างเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating
Scale) 5 ระดับ ซึ่งแต่ละระดับผู้วิจัยได้ระบุว่ามีขอบเขตเพียงใด เสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ
พิจารณาความเหมาะสมกับหลักสูตรระดับปริญญาโท ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนตอบโดยการให้
น้ำหนักความเป็นไปได้ของคำถาม

3.3 แบบสอบถามรอบที่ 3 ประกอบด้วยประโยคหรือข้อความเหมือนกับแบบสอบถามรอบที่ 2 โดยนำคำตอบที่ได้รับจากกลุ่มตัวอย่างมาคำนวณหาค่ามัชฌิม
(Median) และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) โดยแสดงตำแหน่ง
ของแต่ละข้อความที่ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนตอบในแบบสอบถามรอบที่ 2 เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญได้
ทราบความเหมือนหรือความแตกต่างของคำตอบของตนเมื่อเทียบกับคำตอบของกลุ่ม
ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคน ทบทวนคำตอบในรอบที่ 3 นี้โดยอาจเปลี่ยนแปลงคำตอบของตนให้เข้ามา
อยู่ในพิสัยระหว่างควอไทล์ หรือยืนยันคำตอบเดิม หากคำตอบเดิมอยู่นอกพิสัยระหว่างควอไทล์
ให้ผู้เชี่ยวชาญแสดงเหตุผลประกอบการยืนยันคำตอบด้วย

สำหรับในการใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยกำหนดทั้งสามรอบนั้น เป็นเพราะการวิจัย
ด้วยเทคนิคเดลฟายเป็นการมุ่งรวบรวมข้อมูลด้านความคิดเห็นและการตัดสินใจที่เป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกันของผู้เชี่ยวชาญในเรื่องเกี่ยวกับเวลา ปริมาณ และ/หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่
เป็นไปได้หรือต้องการให้เป็นไปในอนาคต (คณิศ เทียนผลิ, 2528 : 119) จึงทำให้
เดลฟายมีลักษณะดังนี้ คือ

- 1) เป็นการมุ่งรวบรวมข้อมูลด้านความคิดเห็นและการตัดสินใจที่เป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกันของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยไม่ได้รับอิทธิพลหรือผลกระทบจาก
ลักษณะเด่นของผู้เชี่ยวชาญบางคนในการตัดสินใจ กล่าวคือ ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนสามารถ
แสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ
- 2) เทคนิคนี้จะได้ข้อมูลมาจากการตอบคำถาม ดังนั้นผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการ
คัดเลือกจะต้องตอบคำถามในแต่ละขั้นตอน
- 3) เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนตอบคำถามด้วยความคิดเห็นที่กล้าเองจะเอืยช
รอบคอบ และเพื่อให้คำตอบที่ตอบมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะต้องแสดง
ความคิดเห็นที่ผู้เชี่ยวชาญเห็นสอดคล้องกันในคำตอบแต่ละข้อความที่ตอบไปในครั้งก่อน และ
ความคิดเห็นที่สอดคล้องกันนี้จะแสดงในรูปสถิติ โดยส่งกลับไปให้แต่ละคนตัดสินใจว่าจะคง

คำตอบหรือต้องการเปลี่ยนแปลงใหม่ ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงก็ควรรวมเหตุผลนั้นในการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ด้วย (สุขุม เลขทวินัย, 2533 : 8-9) ในการตอบคำถามแต่ละครั้งของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคน เขาจะทราบจากผู้ที่ทำการวิจัยว่าความเห็นของเขาเป็นอย่างไร ต่างกับคนอื่นหรือไม่อย่างไร (เกษม บุญอ่อน, 2522 : 27)

4. การเก็บและรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามเทคนิคเดลฟายที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และคณาจารย์ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ตรวจสอบและนำมาปรับปรุงแล้วนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยนำส่งแบบสอบถาม แนวโน้มของหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ระดับมหาบัณฑิตในประเทศไทย รอบแรกพร้อมหนังสือจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อชี้แจงและขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญทางไปรษณีย์และด้วยตนเอง พร้อมทั้งกำหนดขอวันรับแบบสอบถามคืน ซึ่งผู้วิจัยขอรับแบบสอบถามคืนทั้งทางไปรษณีย์และด้วยตนเองแล้วดำเนินการตามขั้นตอนที่กล่าวมาแล้วในเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลในแบบสอบถาม ได้กำหนดการดำเนินการดังนี้

5.1 รวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดในแบบสอบถามรอบที่ 1 มาทำการวิเคราะห์เนื้อเรื่อง (Content Analysis)

5.2 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง คือ ฐานนิยม (Mode) มีชฐาน (Median) และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range)

การใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ผู้วิจัยได้แนวคิดเนื่องมาจากการศึกษาถึงการวิจัยโดยใช้เทคนิคเดลฟายทั้งจากทฤษฎี และผู้รู้หลายท่าน เช่น เกษม บุญอ่อน (2522 : 27) ชินตา รักษ์พลเมือง (2528 : 89) จุมพล พูลภัทรชีวิน (2530 : 50) และสุธรรม์ จันท์หอม (2526 : 98) ซึ่งต่างก็กล่าวถึงการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยโดยใช้เทคนิคเดลฟาย โดยใช้การหาค่า มีชฐาน ฐานนิยม เพื่อแสดงระดับของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคน และเปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญได้ทราบความเหมือนหรือความแตกต่างของตนเมื่อเทียบกับคำตอบของกลุ่มและจะได้บทวนคำตอบของตนในรอบที่ 3 โดยอาจเปลี่ยนแปลงคำตอบของตน และพิสัยระหว่างควอไทล์ เพื่อพิจารณาความกระจายของ

ความคิดเห็น หากข้อความใดมีนัยสักระหว่างแสดงว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นต่างกันมาก
ข้อความใดที่มีนัยสักระหว่างควอท์แล้วแต่แสดงถึงความสอดคล้องต่อกันของความคิดเห็น
ของผู้เชี่ยวชาญ

สิ่งที่ใช้ในการวิจัย

แนวโน้ม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ตามความ
คาดการณืและความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ใน 10 ปีข้างหน้า

ผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง บุคคลซึ่งมีคุณสมบัติตามที่วิจัยกำหนดไว้ในกลุ่มตัวอย่าง
จุดมุ่งหมายของหลักสูตร หมายถึง ความต้องการในการที่จะผลิตบัณฑิตให้
มีคุณลักษณะและ/หรือประเภทใด

โครงสร้างของหลักสูตร หมายถึง รายละเอียดเกี่ยวกับการกำหนดจำนวน
หน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตร สัดส่วนการเรียนวิชาในกลุ่มต่าง ๆ และจำนวนหน่วยกิตในแต่ละ
กลุ่มวิชา

รายวิชา หมายถึง ชื่อรายวิชาในแต่ละกลุ่มวิชาที่กำหนดไว้ในโครงสร้าง
ของหลักสูตร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงแนวโน้มที่เป็นไปได้ของการจัดหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และ
สารนิเทศศาสตร์ระดับมหาบัณฑิตในประเทศไทยในอนาคต
2. ใช้เป็นแนวทางในการ กำหนดทิศทาง นโยบายและการจัดการของภาควิชา
ทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในอนาคต
3. ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์
และสารนิเทศศาสตร์ระดับมหาบัณฑิต เพื่อผลิตนักสารนิเทศที่สามารถจะปฏิบัติหน้าที่และงาน
ต่าง ๆ อย่างเหมาะสมกับสภาพตลาดแรงงานในอนาคต